

Ewa Stępień
Zakład Psychologii Klinicznej
Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie

CHARAKTERYSTYKA PORÓWNAWCZA KONTAKTÓW Z ALKOHOLEM MŁODZIEŻY POLSKIEJ I WŁOSKIEJ¹

WPROWADZENIE

Picie alkoholu przez młodzież wzbudza zrozumiały niepokój nie tylko ze względu na doraźne niebezpieczeństwa (np. nieprzewidywalne konsekwencje zbyt dużej dawki alkoholu), ale także ze względu na możliwość zaburzania czy uszkodzenia bądź zniekształcenia procesu rozwoju dojrzewającego organizmu i formowania się podstawowych aspektów jego psychospołecznego funkcjonowania (15, 16). Jednak, jak pokazują badania, młodzi ludzie w różnych regionach świata najczęściej właśnie w okresie dorastania podejmują pierwsze próby picia alkoholu, a w wieku 18 lat ponad 80% nastolatków ma za sobą inicjację w zakresie picia alkoholu (6, 10, 11, 15).

Z perspektywy psychologicznej picie alkoholu przez młodzież traktowane jest przede wszystkim jako jeden z elementów tzw. syndromu zachowań problemowych okresu dorastania (2, 4, 7) to znaczy zachowań, które z punktu widzenia norm przyjętych w konwencjonalnym społeczeństwie „są niepożądane, wzbudzają niepokój, i stwarzają problemy....a ich wystąpienie wywołuje kontrolujące reakcje otoczenia” (Jessor i Jessor 1977, str. 33). Do takich zachowań, obok picia alkoholu, zalicza się przede wszystkim palenie papierosów i używanie narkotyków, różne formy zachowań aspołecznych, wczesną, często przypadkową aktywność seksualną, problemy z nauką. Jednocześnie, wyniki badań wskazują na związek pomiędzy piciem alkoholu a praktycznie wszystkimi obszarami psychospołecznej aktywności młodzieży tj. z jej funkcjonowaniem w relacjach z rodzicami i rówieśnikami, w roli ucznia, a także z percepcją własnych właściwości, przekonań i dążeń (9, 12, 13, 14). Zależności te

¹ Dane dotyczące młodzieży włoskiej pochodzą z badań prowadzonych pod kierunkiem Prof. S.Bo-nino (Torino University) udostępnionych w ramach współpracy naukowej.

najczęściej wyjaśniane są w kontekście specyfiki przemian rozwojowych tego okresu (2, 10, 15). Zwraca się także uwagę na społeczno-kulturowy czy też środowiskowy kontekst kształtowania się wzorów spożywania alkoholu przez młode pokolenie (1, 8, 11, 15, 16).

Celem podjętych analiz było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim stopniu wzory spożywania alkoholu oraz korelaty picia alkoholu są takie same czy różne u młodzieży wychowującej się w różnych warunkach społeczno-kulturowych, tj. u dorastających w Polsce i we Włoszech. Znaczne różnice dotyczące wzorów spożywania alkoholu, przekonań dotyczących picia w społeczeństwie polskim i włoskim odnoszą się przede wszystkim do preferowanych rodzajów napojów alkoholowych, częstości i okoliczności ich spożywania (południowo vs północnoeuropejskie wzory picia).

Analiza materiału empirycznego zmierzała przede wszystkim do ustalenia podobieństw i różnic między młodzieżą polską i włoską w zakresie takich aspektów picia alkoholu, jak: 1) ogólne przekonania młodzieży dotyczące spożywania alkoholu, 2) rozpowszechnienie picia 3) wiek inicjacji picia alkoholu, 3) intensywność picia w okresie dorastania. Celem dalszych porównań było ustalenie, czy intensywność picia alkoholu przez młodzież polską i włoską wiąże się z takimi samymi czy też różnymi czynnikami zarówno bezpośrednio związanymi ze spożywaniem alkoholu (np. z wiekiem inicjacji alkoholowej, percepcją postaw wobec picia), jak i wybranymi aspektami jej psychospołecznego funkcjonowania (np. przejawianiem innych zachowań problemowych, organizacją czasu wolnego, relacjami z przyjaciółmi i rodzicami, aktywnością szkolną).

BADANA PRÓBA I METODA

Badania, zarówno w Polsce jak i we Włoszech, przeprowadzono wśród młodzieży w wieku 15-18 lat (średnia wieku osób, których dane poddano analizie w obu próbach wynosiła 16,5 lat). Wszyscy badani byli uczniami szkół ponadpodstawowych, tak więc zebrany materiał empiryczny pochodzi od dorastających, którzy w czasie prowadzenia badań realizowali jedno z podstawowych zadań rozwojowych tego okresu tj. kontynuację nauki. W analizie wykorzystano dane uzyskane od 614 chłopców i 620 dziewcząt z próby polskiej oraz od 523 chłopców i 555 dziewcząt z próby włoskiej.

W badaniach posługiwano się kwestionariuszem „Ty i Zdrowie” (3) oraz „Io e la miasalute” (Bonino, S. 1995), które stanowią odpowiednio polską i włoską adaptację kwestionariusza pt.: „Health Behavior Questionnaire” R. Jessor, J. Donovana, F. Costy (5). Przedmiotem analizy były odpowiedzi badanych na wybrane pytania z kwestionariusza (zaopatrzone w odpowiedzi do wyboru), które dotyczyły zarówno doświadczeń oraz przekonań związanych z piciem alkoholu, jak i innych form aktywności dorastających (m.in. aktywności szkolnej, aktywnej rekreacji, innych zachowań problemowych). Badani odpowiadali również na pytania dotyczące tego, jak spozstrzegają siebie, swoich rodziców i przyjaciół oraz własne relacje z nimi.

WYNIKI

a. Ogólne przekonania młodzieży polskiej i włoskiej dotyczące picia alkoholu

Uzyskane wyniki pokazują, że prawie cała badana młodzież polska (99,4%) i włoska (90,5%) zdaje sobie sprawę z wpływu picia alkoholu na zdrowie przynajmniej na poziomie deklaracji słownej. Pozostałe osoby w badanych próbach były zdania, że „picie alkoholu nie ma prawie żadnego wpływu na zdrowie”. Można tylko dodać, że wśród młodzieży włoskiej 13,8% chłopców uważa, że picie nie wpływa na zdrowie i tylko 5,4% dziewcząt wyraża taką opinię, natomiast w próbie polskiej oceny chłopców i dziewcząt nie różnią się od siebie. Jeśli chodzi o spostrzegane nastawienia bliskiego otoczenia wobec picia to przekonania w tym zakresie młodzieży polskiej i włoskiej są nieco odmienne. Mianowicie 95% nastolatków z próby polskiej jest przekonanych, że ich rodzice nie pochwalają picia alkoholu przez osoby w wieku badanych. W próbie włoskiej takie przekonanie wyraziło znacznie mniej badanych tj. 72,9% osób. Pozostałe osoby tj. 5% próby polskiej i 27,1% próby włoskiej podały, że picie alkoholu przez młode osoby jest raczej obojętne dla ich rodziców („chyba ich to nie obchodzi”, $\chi^2=223,49$; $p<0,000$). Nie zarejestrowano różnic pomiędzy chłopcami i dziewczętami w tym zakresie w obu próbach. Można zatem powiedzieć, że młodzież włoska rzadziej niż polska spostrzega negatywne postawy rodziców wobec picia alkoholu przez młode osoby. Również mniejszy odsetek młodzieży włoskiej (41,7%) niż polskiej (58,7%) uważa, że ich rówieśnicy nie pochwalają picia alkoholu (pozostałe osoby tj. 41,3% młodzieży polskiej i 58,3% młodzieży włoskiej jest przekonana, że ich rówieśnicy „są za” picciem alkoholu; $\chi^2=42,84$; $p<0,000$). W tym przypadku w obu próbach pozytywne postawy wobec picia dostrzegają częściej chłopcy niż dziewczęta.

Ogólnie można powiedzieć, że młodzież włoska rzadziej niż młodzież polska dostrzega negatywne ustosunkowania wobec picia alkoholu w swoim najbliższym otoczeniu tzn. u rodziców oraz wśród rówieśników, co może stanowić ważny element psychospołecznego kontekstu oddziałującego na spożywanie alkoholu.

b. Rozpowszechnienie picia alkoholu w próbie młodzieży polskiej i włoskiej

Przedmiotem porównania były odpowiedzi badanych na pytanie o to, czy kiedykolwiek w życiu piłeś(aś) już alkohol z wyraźnym podkreśleniem, że chodzi tu o picie a nie np. o skosztowanie czy też łyk z czyjegoś kieliszka. Uzyskane dane zestawiono w tabeli nr 1.

TABELA 1

Rozpowszechnienie inicjacji w zakresie picia alkoholu wśród młodzieży polskiej i włoskiej.

Czy kiedykolwiek piłeś alkohol?	Polska			Włochy		
	Cała próba n=1234	Chłopcy n=614	Dziewczęta n=620	Cała próba n=1078	Chłopcy n=523	Dziewczęta n=555
Nigdy nie piłem	16,5%	11,2%	21,8%	6,7%	5,7%	7,6%
1-2 razy w życiu	11,0%	9,8%	12,1%	38,3%	29,6%	46,5%
Więcej niż 3 razy	72,5%	79,0%	66,1%	55,0%	64,6%	45,9%
	100%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

W próbie polskiej 72,5% badanych przyznaje, że ma za sobą przynajmniej kilkakrotne doświadczenia związane z pićm alkoholu, 16,5% nie ma jeszcze żadnych doświadczeń w tym zakresie, to znaczy jest przed inicjacją alkoholową w przyjętym przez nas rozumieniu. Najmniejsza liczba badanych, jakkolwiek ma za sobą inicjację w zakresie picia alkoholu, to na teźże kończą się jej doświadczenia. Podobną tendencję w rozkładzie doświadczeń związanych z pićm alkoholu można zaobserwować także wtedy, gdy rozpatrujemy oddzielnie doświadczenia chłopców i dziewcząt. W obu grupach najwyższy procent stanowią osoby pijące alkohol, a najmniej badanych poprzestaje na inicjacji. Warto podkreślić jednak, że procent dziewcząt przed inicjacją jest niemal dwukrotnie większy niż odpowiedni odsetek badanych chłopców.

W próbie młodzieźy włoskiej informacje o doświadczeniach z pićm alkoholu mają odmienny rozkład. Przede wszystkim częstsze niż kilkakrotne picie alkoholu dotyczy znacznie mniejszego odsetka badanych Włochów (55,0%) niż Polaków (72,5%). Z drugiej strony, znacznie mniejszy odsetek młodzieźy włoskiej niż polskiej nie ma jeszcze doświadczeń z pićm alkoholu i to zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt. W przeciwieństwie do młodzieźy polskiej w próbie włoskiej chłopcy i dziewczęta tylko w nieznacznym stopniu (1,9%) różnią się pod względem częstości występowania braku inicjacji. Ponadto, w próbie włoskiej znaczny procent badanej młodzieźy (38,3%) ma tylko nieliczne doświadczenia z pićm alkoholu i ta grupa badanych jest ponad trzykrotnie większa niż odpowiednia część młodzieźy polskiej (11,0%).

Podsumowując, w analizowanym materiale szczególną uwagę zwracają następujące różnice między próbą polską i włoską: 1) ponad dwukrotnie więcej polskich niż włoskich 15-18-latków jest jeszcze przed inicjacją w zakresie picia alkoholu; 2) u młodzieźy polskiej, jeśli już nastąpiła inicjacja w zakresie picia alkoholu, to najczęstszą jej konsekwencją jest kontynuacja doświadczeń w tym zakresie (i wśród dziewcząt i wśród chłopców), a tylko niewielki odsetek młodych ludzi na tym poprzestaje (pili alkohol, ale tylko 1-2 razy). Natomiast w próbie włoskiej jakkolwiek niewielki procent młodzieźy w ogóle nie pił jeszcze alkoholu, to wśród pozostałych 15-18-latków znaczna część nie wykracza poza pierwsze doświadczenia: wśród dziewcząt po inicjacji – blisko połowa, wśród chłopców 1/3 badanych.

c. Wiek rozpoczynania picia alkoholu

Wiek inicjacji picia alkoholu ustalono na podstawie odpowiedzi badanych na pytanie, ile lat mieli, gdy po raz pierwszy pili alkohol. Uzyskane rezultaty zestawiono w tabeli 2. grupując wiek inicjacji podany przez badanych w cztery kategorie: (1) poniżej 10 r.ż., (2) pomiędzy 10 a 12 r.ż.; a więc jeszcze w okresie dzieciństwa lub co najwyżej u progu dorastania; następnie (3) w wieku 13-15 lat obejmującym początek okresu dorastania i jednocześnie ostatnie lata szkoły podstawowej i wreszcie (4) inicjacja powyżej 16 r.ż a więc już w „zaawansowanym” dorastaniu.

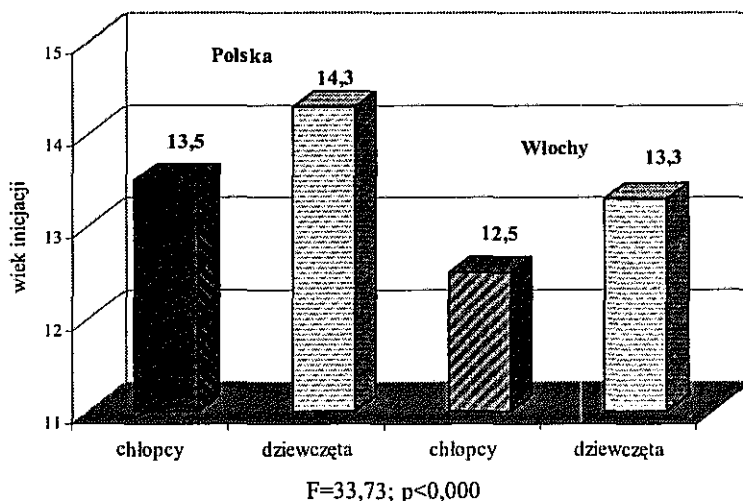
Z przedstawionych danych wynika, że blisko 1/5 (tj. 19,2%) badanych w próbie polskiej pierwsze doświadczenia związane z pićm alkoholu miała już przed teoretycznie przyjmowaną granicą wieku dorastania tj. przed 13 rokiem życia; w tym oko-

TABELA 2
Rozkłady wieku inicjacji w zakresie picia alkoholu w próbie polskiej i włoskiej.

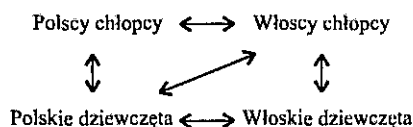
Wiek inicjacji	Polska			Włochy		
	Cała próba n=793	Chłopcy n=429	Dziewczęta n=364	Cała próba n=855	Chłopcy n=422	Dziewczęta n=433
9 lat lub mniej	4,8%	6,4%	3,0%	12,3%	15,7%	9,0%
10-12 lat	14,4%	17,9%	10,1%	20,3%	23,9%	16,9%
13-15 lat	59,4%	59,4%	59,4%	53,2%	48,1%	58,2%
16-18 lat	21,4%	16,3%	27,5%	14,2%	12,3%	15,9%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ło 5% – mając nie więcej niż 9 lat. Ponad połowa badanych (3/5) rozpoczęła picie alkoholu pomiędzy 13 a 15 rokiem życia, to jest w ostatnich klasach szkoły podstawowej. Pozostała część (nieco ponad 1/5) młodzieży inicjowała picie alkoholu będąc już uczniami szkoły średniej. Biorąc pod uwagę płeć badanych znaczące różnice w wieku inicjacji picia alkoholu dotyczą tylko osób wcześniej bądź relatywnie późno inicjujących picie: wśród badanych rozpoczynających picie wcześniej dominują chłopcy a wśród osób inicjujących później – dziewczęta.

W próbie włoskiej nieco inaczej rozkłada się częstość inicjacji wczesnej i relatywnie późnej według wyróżnionych okresów życia. Przede wszystkim znacznie wyższy (niż w próbie polskiej) procent badanych rozpoczyna picie alkoholu już w okresie

Różnice istotne statystycznie (Test Duncana)

Ryc. 1. Wiek inicjacji w zakresie picia alkoholu w próbie polskiej i włoskiej.

dzieciństwa, a blisko 1/3 badanej młodzieży włoskiej zainicjowała swoje doświadczenia z pićm alkoholu nie później niż u progu dorastania. Względnie późna inicjacja dotyczy zaledwie 14,2% badanych w tej próbie. Należy jednak podkreślić, że dla młodzieży zarówno polskiej, jak i włoskiej najbardziej typowy wiek inicjacji alkoholowej zawiera się między 13 a 15 r.ż.. Zestawione dane pokazują także, iż wśród młodzieży pijącej alkohol blisko 80% – w próbie polskiej i ponad 80% w próbie włoskiej rozpoczęła picie przed 16 r.ż. Pomimo to dalsza analiza pokazała, że pod względem przeciętnego wieku pierwszych doświadczeń z pićm alkoholu próby polska i włoska istotnie różnią się między sobą, co zostało przedstawione na rycinie 1.

Uzyskane wyniki (por. ryc. 1) pokazują, że młodzież polska rozpoczyna picie alkoholu przeciętnie o rok później niż młodzież włoska i dotyczy to zarówno chłopców, jak i dziewcząt. Zróźnicowanie przedstawionych na rycinie 1 średnich jest istotne statystycznie ($F=33,73$; $p<0,000$). Polscy chłopcy inicjują picie pomiędzy 13 a 14 r.ż. podczas gdy ich rówieśnicy z Włoch wcześniej tj. pomiędzy 12 a 13 r.ż. Wśród dziewcząt przeciętny wiek inicjacji to: ponad 14 lat – dla Polek i ponad 13 lat dla Włoszek.

Mówiąc ogólnie przedstawione dane wskazują, że kraj, w którym dorasta młodzież, jest istotnym czynnikiem różnicującym wiek rozpoczynania picia alkoholu, zróźnicowanie ze względu na pćć jest podobne w próbach polskiej i włoskiej tzn. w obu próbach chłopcy inicjują picie alkoholu wcześniej niż dziewczęta. Najczęściej zaś inicjacja ma miejsce między 13 a 15 r.ż., a do 16 r.ż 85,8% Włochów i 78,6% Polaków ma za sobą pierwsze doświadczenia związane z pićm alkoholu.

d. Intensywność picia alkoholu w okresie dorastania

Wskaźnik intensywności picia alkoholu powstał w oparciu o odpowiedzi badanych na trzy pytania odnoszące się do ostatnich sześciu miesięcy poprzedzających badanie: (a) o częstość picia alkoholu, (b) ilość zazwyczaj wypijanego alkoholu oraz (c) jak często badany wypijał więcej niż 5 porcji (puszek piwa, kieliszków wina czy wódki). Wskaźnik ten mógł przybierać wartości od 3 punktów, świadczących o niepicciu alkoholu w ostatnich sześciu miesiącach, do 24 punktów oznaczających codzienne spożywanie alkoholu, zazwyczaj w dużych ilościach tj. ok. 9 porcji, i częściej niż dwa razy w tygodniu wypicie więcej niż pięć porcji.

Odpowiedzi badanych pokazały, że tylko jedna włoska dziewczynka spośród osób będących po inicjacji nie piła alkoholu w ostatnim półroczu (wskaźnik intensywności picia =3), pozostałe wartości wskaźnika występowały z różną częstotliwością w próbach młodzieży polskiej i włoskiej, co zostało zilustrowane w tabeli nr 3. Przyjęte kategorie wskaźnika intensywności oznaczają: niski tj. do 7 punktów – picie nie częściej niż 2-3 razy w ciągu ostatnich 6 miesięcy, wypijanie zazwyczaj nie więcej niż 1-2 porcje a wypicie większej ilości alkoholu, jeśli się zdarzyło, to najwyżej 1 raz w ostatnim półroczu; średni tj. 8-13 punktów oznacza picie nie częściej niż raz w miesiącu, zazwyczaj nie więcej niż 5 porcji, a takiej lub większej ilości alkoholu badany nie pił częściej niż 3-4 razy w ostatnim półroczu; wysoki wskaźnik tj. 14-19 punktów odzwierciedla sytuacje picia przynajmniej raz w tygodniu, zazwyczaj w ilościach kilku porcji i co najmniej 1-2 razy w miesiącu wypijanie większej ilości alkoholu; i

wreszcie wskaźnik bardzo wysoki tj. od 20 punktów – dotyczy osób, które informowały o picciu nie rzadziej niż 2-3 razy w tygodniu, zazwyczaj w większych ilościach, a powyżej 5 porcji – przynajmniej raz w tygodniu.

TABELA 3
Rozkład wskaźników intensywności picia alkoholu w próbie polskiej i włoskiej

Wskaźnik intensywności picia	Polska			Włochy		
	Cała próba N=814	Chłopcy n=443	Dziewczęta n=371	Cała próba N=860	Chłopcy n=442	Dziewczęta n=418
Niski (3-7)	35,4%	21,9%	51,5%	24,6%	15,1%	34,5%
Średni (8-13)	41,0%	43,6%	38,0%	54,1%	55,9%	52,3%
Wysoki (14-19)	21,5%	31,1%	10,0%	18,2%	24,9%	11,0%
B. wysoki (20-24)	2,1%	3,4%	0,5%	3,1%	4,1%	2,2%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

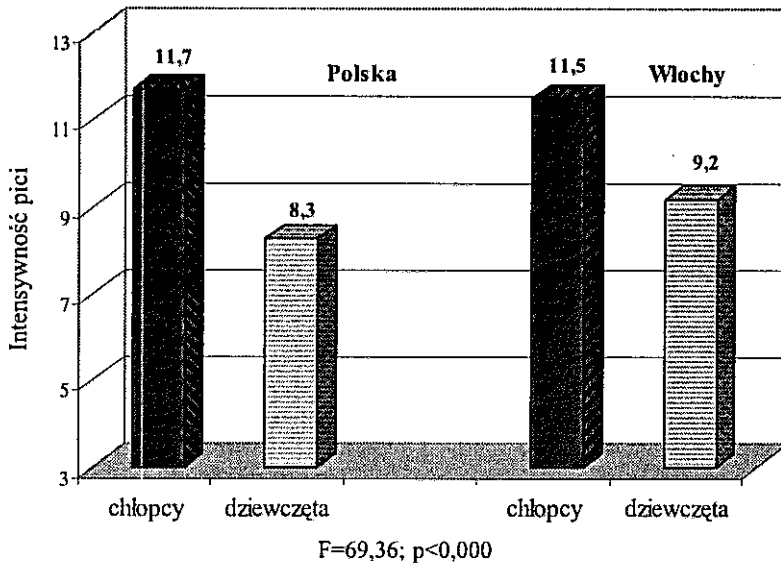
Dane zestawione w tabeli nr 3 pokazują, że wśród młodzieży polskiej ponad 1/3 badanych charakteryzuje niska intensywność picia alkoholu (picie alkoholu raczej sporadycznie w małych ilościach), dalsze 41% spożywa alkohol średnio intensywnie a pozostałe 21,5% to osoby pijące alkohol często i w znacznych ilościach, o realnym zagrożeniu lub wręcz o uzależnieniu można mówić w odniesieniu do 2,1% badanych.

W próbie włoskiej rozkład częstości występowania poszczególnych kategorii wskaźników intensywności jest podobny do rozkładu w próbie polskiej tzn. najczęściej mamy do czynienia ze średnią intensywnością picia, a najrzadziej – z picciem bardzo intensywnym. Ta prawidłowość charakteryzuje także chłopców i dziewczęta w obu próbach. Ogólnie można powiedzieć, że zarówno wśród młodzieży polskiej jak i włoskiej podobny odsetek badanych można zaliczyć do osób pijących w sposób ryzykowny, zagrażający uzależnieniem (w próbie polskiej 23,6% w próbie włoskiej 21,3%), a także w obu próbach wśród osób pijących sporadycznie i w niezbyt dużych ilościach dominują dziewczęta, a wśród osób pijących często i znaczne ilości alkoholu dominują chłopcy.

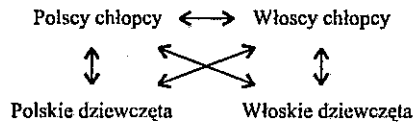
Porównanie średniej wartości wskaźników intensywności picia (por. ryc. 2) pokazało, że w obu próbach dziewczęta piją istotnie mniej intensywnie niż chłopcy. Okazało się także, iż o ile polscy i włoscy chłopcy nie różnią się przeciętną intensywnością picia to jednak polskie dziewczęta spożywają alkohol mniej intensywnie niż ich włoskie rówieśnice.

Uzupełnieniem charakterystyki intensywności picia alkoholu przez młodzież polską i włoską są informacje badanych dotyczące częstości upicia się w półroczu poprzedzającym badanie.

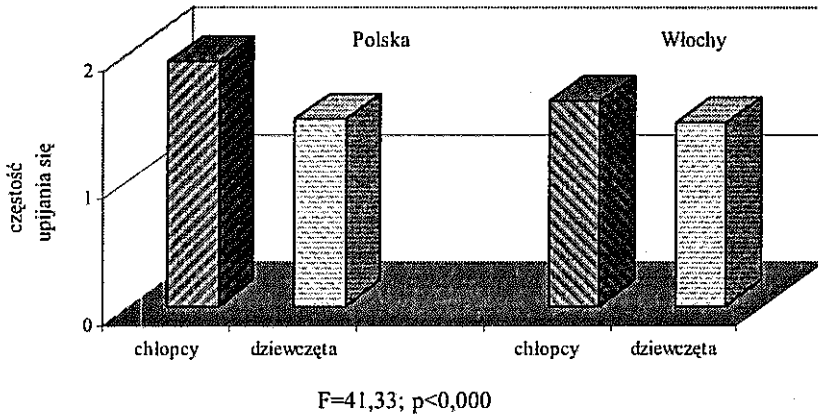
Wśród młodzieży polskiej 47,2% nigdy, według własnej oceny, nie upiło się; 37,1% – miała takie doświadczenie 1-3 razy w ostatnim półroczu. Wśród pozostałych badanych 12,1% upijało się do 3 razy w miesiącu, a 3,6% – raz w tygodniu. Dane uzyskane od młodzieży włoskiej w tym zakresie są istotnie różne ($\chi^2=33,57$; $p<0,000$) przede wszystkim jeśli chodzi o liczbę osób informujących o upiciu się przynajmniej raz w

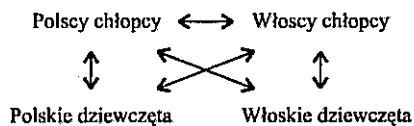
Różnice istotne statystycznie (Test Duncana)

Ryc.2. Średnie wartości wskaźników intensywności picia w próbie polskiej i włoskiej.

Różnice istotne statystycznie (Test Duncana)

Ryc.3. Częstość upijania się w próbie polskiej i włoskiej.

miesiącu (6,3%) i raz w tygodniu (0,9%), a więc znacznie wyższy odsetek młodzieży polskiej niż włoskiej upija się w miarę systematycznie. W obu próbach wśród osób upijających się dominują chłopcy, a wśród osób nie mających takich doświadczeń – dziewczęta. Porównanie średnich częstości upicia się w analizowanych podgrupach młodzieży (por. ryc. 3) pokazało dodatkowo, że polscy chłopcy najczęściej przyznają się do upicia tzn. istotnie częściej niż włoscy chłopcy i obydwie grupy dziewcząt, natomiast włoskie i polskie dziewczęta nie różnią się pod tym względem.

Warto także odnotować, że pomimo pewnych różnic co do intensywności picia alkoholu między młodymi Polakami i Włochami, w obu próbach stwierdzono istotną ujemną korelację między intensywnością picia w okresie dorastania a wiekiem inicjacji alkoholowej. Mianowicie wyższe wskaźniki intensywności picia współwystępują z wcześniejszym rozpoczęciem picia alkoholu zarówno wśród polskich nastolatków (dziewczęta: $r=-0,134$; $p<0,01$, chłopcy: $r=-0,123$; $p<0,01$), jak i włoskich (dziewczęta: $r=-0,177$; $p<0,001$, chłopcy: $r=-0,142$; $p<0,004$)

e. Intensywność picia a zmienne psychospołeczne

W analizie uwzględniono dane z kwestionariusza odnoszące się do takich aspektów psychospołecznego funkcjonowania badanej młodzieży, jak: (a) częstość podejmowania innych zachowań problemowych (tj. palenie papierosów, zachowania społeczne, zachowania ryzykowne); (b) czas poświęcany na czynną (np. sport) i bierną (np. „siedzenie sobie i nic nierobienie”) rekreację; (c) aktywność szkolna (tj. aprobaty szkoły, wartość osiągnięć szkolnych, poziom osiągnięć tzn. najczęściej otrzymywane oceny), (d) relacje z rówieśnikami (czas spędzany z nimi, poczucie wsparcia ze strony przyjaciół, liczba bliskich przyjaciół) i z rodzicami (tj. poczucie wsparcia i kontroli z ich strony oraz ocena jak bardzo są wymagający); (e) samoocena w zakresie poczucia dobrostanu, oceny szans życiowych (optymizm życiowy) i przywiązywania wagi do samodzielności. Wyniki analizy korelacji (R-Pearsona) między intensywnością picia alkoholu a wymienionymi zmiennymi zestawiono w tabeli 4.

Okazuje się, że większość wziętych pod uwagę czynników jest istotnie skorelowana (dodatnio lub ujemnie) z intensywnością picia alkoholu zarówno u młodzieży polskiej jak i włoskiej (por. tab. 5) Przede wszystkim, we wszystkich grupach wskaźnik intensywności picia wzrasta wraz z nasilaniem się każdego z zachowań problemowych. Większej intensywności picia towarzyszy także wydłużenie czasu poświęcanego na spotkania z przyjaciółmi oraz więcej czasu wolnego spędzanego bezczynnie. Natomiast mniejsza intensywność picia alkoholu współwystępuje z bardziej pozytywnymi postawami wobec szkoły (zarówno aprobaty szkoły, jak i wartość osiągnięć szkolnych) i lepszymi stopniami, a także wraz z poczuciem większej kontroli ze strony rodziców.

Jeśli chodzi o kolejne zmienne, jakkolwiek u większości badanej młodzieży przywiązywanie wagi do własnej samodzielności czy odczuwanie wsparcia ze strony przyjaciół jest pozytywnie skorelowane z intensywnością picia, to jednak nie dotyczy to włoskich chłopców (ważność samodzielności) lub włoskich dziewcząt (wsparcie przyjaciół). Zdecydowane różnice pomiędzy młodzieżą włoską a polską wystąpiły w od-

TABELA 4
Związek między zmiennymi psychospołecznymi a intensywnością picia alkoholu w badanych grupach młodzieży polskiej i włoskiej (na podstawie korelacji R-Pearsona)

Nazwa zmiennej	Polska		Włochy	
	chłopcy	dziewczeta	chłopcy	dziewczeta
Zachowania problemowe:				
intensywność palenia	+	+	+	+
częstość zach. społecznych	+	+	+	+
częstość zach. ryzykownych	+	+	+	+
Zajęcia:				
aktywna rekreacja	-	0	0	0
bierne spędzanie czasu	+	+	+	+
Szkola:				
aprobata szkoły	-	-	-	-
wartość osiągnięć szkolnych	-	-	-	-
poziom osiągnięć szkolnych	-	-	-	-
Percepcja przyjaciół:				
spotkania z przyjaciółmi	+	+	+	+
wsparcie ze strony przyjaciół	+	+	+	0
liczba bliskich przyjaciół	0	+	0	0
Percepcja rodziców:				
wsparcie ze strony rodziców	+	+	-	-
kontrola rodziców	-	-	-	-
wymagania	0	-	0	0
Właściwości osobiste:				
dobrostan psychiczny	+	0	0	+
optymizm życiowy	-	0	-	0
wartość samodzielności	+	+	0	+

Uwaga: „+” istotna statystycznie korelacja dodatnia

„-” istotna statystycznie korelacja ujemna

„0” brak istotnej korelacji

niesieniu do dwóch zmiennych: percepcji wsparcia ze strony rodziców oraz poziomu optymizmu życiowego. Mianowicie dla polskich chłopców i dziewcząt poczucie wsparcia wiąże się z większą intensywnością picia alkoholu, natomiast u włoskich dziewcząt i chłopców – przeciwnie: ujemna istotna korelacja sugeruje, że dla młodzieży włoskiej większej intensywności picia towarzyszy poczucie mniejszego wsparcia ze strony rodziców. Trudno wytłumaczyć ten rezultat: być może wsparcie ze strony rodziców w poczuciu młodzieży polskiej oznacza większy liberalizm rodziców, uznanie przez nich dorosłości dziecka itp. wyrażające się w akceptacji i /lub braku dezaprobaty wobec różnych poczynań dorastających, a więc także dotyczących spożywania alkoholu. Natomiast dla młodych Włochów zmienna ta w większym stopniu dotyczy więzi emocjonalnych w rodzinie – których mniejsza intensywność wyrażająca się m.in. brakiem wspólnych posiłków (także tych z alkoholem), zainteresowania sprawami dorastającego itp. sprzyja szukaniu wsparcia poza środowiskiem ro-

dzinnym i częstszemu spożywaniu alkoholu poza domem, a więc niekoniecznie w sposób zwyczajowo przyjęty w kulturze włoskiej. Wydaje się jednak, że ten rezultat wymaga dokładniejszej weryfikacji. W przypadku optymizmu – okazało się, że w próbie włoskiej ocena własnych szans życiowych nie wiąże się istotnie z intensywnością picia alkoholu, natomiast u polskich dziewcząt i chłopców mniejszy optymizm współwystępuje z większą intensywnością spożywania alkoholu. Jakkolwiek także w tym wypadku mamy za mało informacji dla interpretacji tego zjawiska to jednak można przypuszczać, że u młodzieży polskiej w większym stopniu niż u dorastających Włochów intensywność picia alkoholu może stanowić ważny czynnik sprzyjający vs zagrażający rozwojowi ku dorosłości.

OMÓWIENIE WYNIKÓW

Przedstawione analizy ilustrują pewne specyficzne prawidłowości rozwoju w okresie dorastania, dotyczące przede wszystkim formowania się zachowań związanych ze spożywaniem alkoholu. Wskazują np. jakie aspekty doświadczeń związanych z kontaktami z alkoholem mają ponadkulturowy charakter – wynikają ze specyfiki tego okresu życia, a które dość wyraziście związane są bądź z kontekstem kulturowym bądź, raczej, z właściwościami socjodemograficznymi (np. płcią). Uzyskane rezultaty są zgodne z wynikami innych badań (11, 15, 16) co do ogólnej charakterystyki kontaktów z alkoholem w okresie dorastania. Potwierdziły przede wszystkim, że większość (ok.80%) młodzieży polskiej i włoskiej, podobnie jak dorastający w innych krajach, odbywa inicjację w zakresie picia przed 16r.ż. W obu próbach wcześniejszy wiek inicjacji alkoholowej wiąże się z wyższymi wskaźnikami intensywności picia w okresie dorastania. Okazało się także, iż podobny odsetek badanych z obu prób można zaliczyć do osób pijących w sposób ryzykowny, zagrażający uzależnieniem (w próbie polskiej 23,6%, w próbie włoskiej 21,3%) oraz – w obu próbach wśród osób pijących sporadycznie i w niezbyt dużych ilościach dominują dziewczęta, a wśród osób pijących często i znaczne ilości alkoholu dominują chłopcy. Warto podkreślić, że polscy i włoscy chłopcy nie różnią się przeciętną intensywnością picia. Uzyskane wyniki potwierdzają również, że picie alkoholu stanowi ważny, ponadkulturowy element syndromu zachowań problemowych okresu dorastania (7, 11, 16): wskaźniki intensywności picia wzrastają wraz z nasilaniem się każdego z zachowań problemowych, tzn. palenia papierosów, zachowań aspołecznych i ryzykownych a także wraz z gorszymi ocenami i bardziej negatywnym stosunkiem do szkoły. Okazało się także, iż poczucie kontroli ze strony rodziców współwystępuje z mniejszą intensywnością picia, a wydłużeniu czasu wolnego spędzanego z przyjaciółmi i/lub bezczynnie – towarzyszy wzrost intensywności picia alkoholu niezależnie od kraju zamieszkania.

Wyniki analiz pokazały jednak pewne specyficzne właściwości kontaktów z alkoholem inne dla młodzieży polskiej i inne dla młodzieży włoskiej. Na przykład młodzież włoska częściej niż młodzież polska dostrzega pozytywne ustosunkowania wobec picia w swoim najbliższym otoczeniu tj. i u rodziców i u swoich rówieśników. Mło-

dzi Włosi wcześniej niż młodzież polska rozpoczynają picie alkoholu i wśród włoskich nastolatków jest więcej osób po inicjacji. Różnice te najprawdopodobniej związane są z oddziaływaniem kulturowych wzorów dotyczących alkoholu (np. popularność popijania tzw. lekkich alkoholi, powszechność spożywania wina do posiłków, itp.). Wydaje się także, iż konsekwencją ogólnie odmiennych zachowań i postaw wobec alkoholu w obyczajowości polskiej i włoskiej jest także stwierdzone zróżnicowanie tempa rozwoju doświadczeń z piciem alkoholu. U młodzieży polskiej następstwem inicjacji w zakresie picia alkoholu jest raczej systematyczna kontynuacja doświadczeń w tym zakresie, a tylko niewielki odsetek młodych ludzi poprzestaje na sporadycznych kontaktach z alkoholem, natomiast w próbie włoskiej jakkolwiek niewielki procent młodzieży w ogóle nie pił jeszcze alkoholu, to wśród pozostałych 15-18-latków znaczna część nie wykracza poza co najwyżej kilkakrotne doświadczenia. Można przypuszczać, że wczesne kontakty z alkoholem u najmłodszych Włochów oznaczają okazjonalne picie alkoholu (najczęściej wina) przede wszystkim w sytuacjach rodzinnych. U młodzieży polskiej, jak pokazują inne analizy (13), inicjacja częściej ma miejsce poza środowiskiem rodzinnym i najczęściej oznacza rozpoczęcie i kontynuację picia alkoholu w gronie rówieśników. Warto także podkreślić, że jakkolwiek polscy i włoscy chłopcy nie różnią się średnią intensywnością picia (wg przyjętej w badaniu miary), to jednak polscy chłopcy częściej informują o upiciu się niż ich włoscy rówieśnicy. Być może ten całkowicie subiektywny wskaźnik odzwierciedla różne w obu kulturach preferencje co do rodzaju spożywanego alkoholu tzn. pijąc podobnie często i w podobnych ilościach, młodzież Polska częściej spożywa mocny alkohol.

Podsumowując wydaje się, że przedstawione rezultaty, pokazując pewne ogólne podobieństwa i różnice w kontaktach z alkoholem u młodzieży polskiej i włoskiej, niejako prowokują do bardziej szczegółowych studiów i analiz co do specyfiki psychospołecznych i środowiskowo-kulturowych uwarunkowań formowania się nawyków związanych z piciem alkoholu w okresie dorastania, co mogłoby stanowić ważną przesłankę konstruowania lokalnych programów edukacyjno-prewencyjnych.

WNIOSKI

Uzyskane rezultaty pokazały, że młodzież polska i włoska nie różni się pod względem:

- 1) rozpowszechnienie inicjacji wśród nastolatków tzn. większość młodzieży z próby polskiej jak i włoskiej miała już jakieś doświadczenia z piciem alkoholu;
- 2) odsetka badanych osób pijących w sposób zagrażający uzależnieniem;
- 3) zróżnicowania intensywności picia ze względu na płeć tzn. w obu próbach wśród osób pijących sporadycznie i w niezbyt dużych ilościach dominują dziewczęta, a wśród osób pijących często i znaczne ilości alkoholu dominują chłopcy;
- 4) współwystępowania picia alkoholu z innymi zachowaniami problemowymi okresu dorastania tj. paleniem papierosów, zachowaniami aspołecznymi czy ryzykownymi.

Natomiast różnice między młodzieżą polską i włoską dotyczyły przede wszystkim:

1) percepcji postaw otoczenia wobec picia alkoholu (młodzież włoska częściej niż młodzież polska dostrzega pozytywne ustosunkowania wobec picia w swoim najbliższym otoczeniu),

2) wieku inicjacji (młodzi Włosi wcześniej niż młodzież polska rozpoczynają picie alkoholu)

3) tempa rozwoju doświadczeń z piciem alkoholu tzn. młodzieży polskiej następstwem inicjacji w zakresie picia alkoholu jest raczej systematyczna kontynuacja doświadczeń w tym zakresie, natomiast w próbie włoskiej znaczna część nastolatków będących po inicjacji nie wykracza poza sporadyczne picie alkoholu.

STRESZCZENIE

Celem podjętych analiz było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim stopniu wzory spożywania alkoholu oraz korelaty picia alkoholu są takie same czy różne u młodzieży wychowującej się w różnych warunkach społeczno-kulturowych tj. u dorastających w Polsce i we Włoszech. Badania przeprowadzono wśród uczniów szkół ponadpodstawowych w wieku 15-18 lat. W analizie wykorzystano dane uzyskane od 614 chłopców i 620 dziewcząt polskich oraz od 523 chłopców i 555 dziewcząt włoskich. W badaniach posługiwano się polską i włoską wersją kwestionariusza pt.: „Health Behavior Questionnaire” R. Jessora, J. Donovana, F. Costy.

Uzyskane rezultaty pokazały, jakie aspekty doświadczeń związanych z kontaktami z alkoholem mają ponadkulturowy charakter – wynikają ze specyfiki tego okresu życia, a jakie związane są bądź z kontekstem kulturowym bądź, raczej, z właściwościami socjodemograficznymi (np. płcią). Stwierdzono np., że większość młodzieży z próby polskiej jak i włoskiej miała już jakieś doświadczenia z piciem alkoholu; podobny odsetek badanych z obu prób można zaliczyć do osób pijących w sposób zagrażający uzależnieniem; w obu próbach wśród osób pijących sporadycznie i w niezbyt dużych ilościach dominują dziewczęta, a wśród osób pijących często i znaczne ilości alkoholu dominują chłopcy. Uzyskane wyniki potwierdzają również, że picie alkoholu stanowi ważny, ponadkulturowy element syndromu zachowań problemowych okresu dorastania. Natomiast różnice między młodzieżą polską i włoską dotyczyły przede wszystkim percepcji postaw otoczenia wobec picia alkoholu (młodzież włoska częściej niż młodzież polska dostrzega pozytywne ustosunkowania wobec picia w swoim najbliższym otoczeniu), wieku inicjacji (młodzi Włosi wcześniej niż młodzież polska rozpoczynają picie alkoholu) oraz tempa rozwoju doświadczeń z piciem alkoholu. U młodzieży polskiej następstwem inicjacji w zakresie picia alkoholu jest raczej systematyczna kontynuacja doświadczeń w tym zakresie, natomiast w próbie włoskiej znaczna część nastolatków będących po inicjacji nie wykracza poza sporadyczne picie alkoholu.

Słowa kluczowe: młodzież, alkohol, porównania międzykulturowe

Ewa Stępień

A comparative study of alcohol drinking in Polish and Italian adolescents**SUMMARY**

The aim of the study was to answer the question whether - and if so, to what extent - patterns and correlates of alcohol drinking are the same or different in adolescents brought up in various socio-cultural settings, i.e. in Poland and Italy. Subjects in the study were students of above-elementary schools, aged 15 - 18. Data were obtained from 614 boys and 620 girls in Poland, and from 532 boys and 555 girls in Italy, using a Polish and an Italian adaptation of the „Health Behavior Questionnaire” by R. Jessor, J. Donovan and F. Costa.

Obtained results have shown which aspects of alcohol drinking experiences are of a cross-cultural character, being specific to the developmental stage, and which ones are related either to the cultural context or rather to socio-demographic characteristics (such as e.g. gender). The majority of adolescents from both samples have already had some experience with alcohol drinking. The proportion of those drinking excessively, i.e. in a way involving risk of developing alcohol dependence, was similar in both samples. Also in both samples girls predominated among those drinking occasionally and in small amounts, while boys - among those drinking frequently and in considerable amounts. Our findings confirm also that alcohol drinking is an important cross-cultural component of the problem behaviors syndrome of adolescence. As regards differences between Polish and Italian adolescents, they pertained mostly to perceived attitudes toward alcohol drinking (Italian adolescents more frequently perceived in their close environment positive attitudes towards drinking than did Polish youngsters), age of alcohol initiation (earlier in Italian than in Polish youth), and the rate of development of alcohol drinking experiences. In Polish adolescents initiation to alcohol drinking is followed rather by a systematic continuation of experiences in this area, while in the Italian sample a large proportion of those after initiation do not go beyond alcohol drinking on sporadic occasions only.

Key words: adolescents, alcohol, cross-cultural comparisons

PIŚMIENNICTWO

1. Frączek A. (1994) *Wiek inicjacji picia alkoholu a późniejsze funkcjonowanie dorastających.* Alkoholizm i Narkomania, 3/171, 276-287.
2. Frączek A., Stępień E. (1997) *Zachowania związane ze zdrowiem wśród dorastających a promocja zdrowia.* W: Z. Ratajczak, I. Heszen-Niejodek (red) *Promocja zdrowia. Psychologiczne podstawy wdrożeń.* Katowice: Wyd.UŚ.
3. Frączek A., Stępień E. (1991) *Kwestionariusz „TY I ZDROWIE”.* Warszawa IPiN.
4. Jessor R., Jessor S.L. (1977) *Problem Behavior and Psychosocial Development: A longitudinal study of youth.* New York: Academic Press.

5. Jessor R., Donovan J.E., Costa F.M. (1989) „*Health Behavior Questionnaire*”. University of Colorado, IBS.
6. Jessor R. (1983). *Psychosocial perspective on adolescent substance use*. W: I.F.Litt (red.) *Adolescent substance abuse*. Columbus Vol 12;1: 71-84., Ohio, Ross Laboratories
7. Jessor R., Donovan J.E., Costa F. (1991) *Beyond Adolescence: Problem Behavior and Young Adult Development*. Cambridge Univ.Press.
8. Meeus W., (1989) *Parental and Peer Support in Adolescence*. W: K.Hurrelmann, U. Engel (red.) *The Social World of Adolescence*. Berlin-Nowy Jork, WdeG.
9. Stępień E., Frączek A. (1991) *Przekonania dorastających o czynnikach i zachowaniach szkodliwych dla zdrowia*. *Alkoholizm i Narkomania*, 8, 83-94
10. Stępień E., Frączek, A. (1992) *Palenie i picie a inne zachowania związane ze zdrowiem i antynormatywne wśród dorastających*. *Nowiny Psychologiczne*, 1, 29-36.
11. Stępień E. (1995) *Alkohol a polska młodzież*. Raport 1994. W: „Alkohol a zdrowie”, No 11, PARPA, Warszawa.
12. Stępień E. (1996) *Ocena własnych relacji z rodziną a picie alkoholu przez dorastających*. *Alkoholizm i Narkomania*, 1 (22), 83-97.
13. Stępień E. (1996) *O picciu alkoholu przez młodzież szkolną* W: K.Ostrowska, J.Tatarowicz (red.) *Zanim w szkole będzie źle....Profilaktyka zagrożeń*. Warszawa: CMPP-P, MEN
14. Wójtowicz S. (1993) *Relacje z rówieśnikami a picie alkoholu przez dorastających*. *Alkoholizm i Narkomania*, 14, 89-101.
15. *Young People and Alcohol in Europe* (1994) Osservatorio Permanente sui Giovani e l'Alcool Rome, Assobirra.
16. Zuker R., Boyd G., Howard J. (1997) (red.) *Powstawanie problemów alkoholowych. Biologiczne, psychospołeczne i socjologiczne czynniki ryzyka uzależnienia od alkoholu*. Warszawa: PARPA